

DIIS REPORT

RUSLANDS UDENRIGSPOLITIK
FRA JELTSINS VESTERNISERING TIL PUTINS
NYIMPERIALISME

Jørgen Staun

DIIS REPORT 2008:12

© Copenhagen 2008

Danish Institute for International Studies, DIIS

Strandgade 56, DK-1401 Copenhagen, Denmark

Ph: +45 32 69 87 87

Fax: +45 32 69 87 00

E-mail: diis@diis.dk

Web: www.diis.dk

Cover Design: Carsten Schiøler

Layout: Allan Lind Jørgensen

Printed in Denmark by Vesterkopi AS

ISBN 978-87-7605-286-7

Price: DKK 50.00 (VAT included)

DIIS publications can be downloaded

free of charge from www.diis.dk

Hardcopies can be ordered at www.diis.dk

Resumé

På trods af at meget tyder på, at det var den georgiske præsident Mikhail Saakasjvili, der – som svar på en række provokationer – startede krigen imellem Sydossetien, Georgien og Rusland, er der ingen tvivl om, at Ruslands hårde respons var et længe forbedret udenrigspolitisk valg. Et valg, som ligger i direkte forlængelse af det nyimperialistiske russiske udenrigspolitiske verdensbillede, der har domineret den udenrigspolitiske tænkning i Kreml i de senere år. Denne udenrigspolitiske tænkning tilsiger, at Rusland har en historisk ret til at være den dominerende stormagt i det tidligere sovjetiske område, herunder Kaukasus. Det er en traditionel geopolitisk nulsumstænkning, som hævder, at hvis USA eller Vesten gør sin indflydelse gældende i et område, så svækker det Ruslands indflydelse. Dette betyder dog ikke, at vi står over for en ny kold krig, som mange kommentatorer frygter. Men der er en overhængende risiko for en længerevarende konfrontation mellem Vesten og et i stigende grad autoritært Rusland. Således kan man med stor sandsynlighed forvente mærkbare modforholdstræk, hvis Georgien og Ukraine skulle blive tilbudt en såkaldt MAP-proces (medlemskabshandlingsplan) og eventuelt med tiden et decideret medlemskab af NATO. Eksempelvis udtrykt i form af øget pres mod Ukraines suverænitet, først og fremmest rettet mod spørgsmålet om Krim-halvøens tilhørsforhold.

Contents

Resumé	3
Indledning	5
Fra vesternisering til nyimperialisme	9
Konfrontationer med Vesten	15
Fra Kosovo til Georgien	17
Konklusion	21
Litteratur	24

Indledning¹

Da russiske tropper, kampvogne og tungt artilleri rullede gennem Roki-tunnelen mellem Nord- og Sydossetien i den indledende fase af den korte augustkrig med Georgien, drog de i kamp ikke blot for at redde russiske fredsbevarende styrker i området og “beskytte russiske statsborgeres liv og værdighed, hvor de end måtte være”.² De gik også i krig for at stoppe et angiveligt “folkemord” og “udryddelsen af næsten et helt folk” – eller det var i al fald præsident Medvedevs officielle forklaring to dage inde i konflikten.³ Derudover, og ikke uvæsentligt, så gik de russiske tropper ind i Georgien, fordi “vi simpelthen vil have respekt, respekt for vores land, vort folk og vore værdier”.⁴ Som Medvedev udtrykte det, så vil Rusland “ikke lade nogen kompromittere dets borgeres liv og værdighed. Rusland er en nation, som man fortsat må regne med”.⁵ Præsidenten talte endvidere om, at Vesten må acceptere, at der er en russisk interessesfære (zone), hvor vestmagterne skal holde sig ude – eller svare for konsekvenserne: “Rusland har zoner, som er en del af dets interesser. At nægte det er nytteløst for Vesten og endda farligt. Det er uretfærdigt, det er ydmygende, og vi har fået nok. Det er noget, vi ikke længere er villige til at udholde. I har et meget klart valg her. Lad der ingen tvivl være om det”.⁶

¹ Tak til Karsten Møller, DIIS, for konstruktive kommentarer.

² Dmitry Medvedev, 8. August, 2008. “Statement on the Situation in South Ossetia”, downloaded fra www.kremlin.ru. Rusland har i årevis udstedt russiske pas til borgerne i Sydossetien og Abkhasien.

³ Dmitry Medvedev, 14 August, 2008. “Meeting with Servicemen from the Russian Armed Forces”, downloaded fra www.kremlin.ru. Temaet “folkemord” blev ikke brugt i de indledende udmeldinger fra præsidenten, hvor den officielle årsag var, at tropperne skulle beskytte de russiske fredsbevarende tropper i området og “kvinder, børn, og gamle mennesker, (der) dør i dag i Sydossetien, og hovedparten af dem er Den Russiske Republiks statsborgere”. (Dmitry Medvedev, 8 August 2008. “Statement on the Situation in South Ossetia”, downloadet fra www.kremlin.ru) Først den 10. august, to dage inde i konflikten blev udtrykket “folkemord” benyttet af Medvedev under et møde mellem præsidenten og premierminister Vladimir Putin, hvor Putin af rapporterede til præsidenten om situationen efter at have besøgt Nordossetien. Her sagde Putin: “Det ser for mig ud som om, vi ser elementer af en form for folkemord mod det ossetiske folk”. (Vladimir Putin, August 10, 2008. “Beginning of Working Meeting with Prime Minister Vladimir Putin”, downloadet fra www.kremlin.ru) I en RIA-Novosti artikel fra den 10. august er Putin mere ligefrem: “Dette er helt igennem et folkemord... de er blevet fuldstændig vanvittige”. RIA-Novosti, 10. august, 2008, “Peacekeepers say Georgian forces shelling apartments in S.Ossetia”, downloadet fra www.rian.ru. Der blev talt om op 2000 dræbte civile i de indledende dage, men den undersøgelse som Aleksandr Bastrykin – der er chef for den Undersøgende Komité (formelt set underlagt statsanklageren) – iværksatte efter ordre fra Medvedev, kunne kun dokumentere 133 dræbte civile. RIA-Novosti, 10. august, 2008, “Peacekeepers say Georgian forces shelling apartments in S.Ossetia”, downloadet fra www.rian.ru; RIA-Novosti, 21. august, 2008, “Russia says some 18.000 refugees return to South Ossetia”, downloadet fra www.rian.ru

⁴ Dmitry Medvedev, 18 August, 2008. “Statement on the Situation in South Ossetia at the Meeting with Veterans of the Battle of Kursk”, available at www.kremlin.ru.

⁵ Dmitry Medvedev, 6. September, 2008, “Opening Address at the Meeting of the State Council on the Situation Around South Ossetia and Abkhazia”, downloadet fra www.kremlin.ru.

⁶ Dmitry Medvedev i BBC News, 15/9-08, “Insight: Who runs Russia?”, downloadet fra: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/europe/7616385.stm>.

At Rusland har følt sig ydmyget og har krævet mere respekt fra Vestens og især USA's side, har været et fast tema i de russiske udenrigspolitiske debatter i Putins anden præsidentperiode. Således har Kreml over en årrække klaget over Vestens såkaldte "dobbelte standard" over for Rusland – altså at Rusland angiveligt bliver udsat for en unfair behandling og mødt med andre og skrappere krav end andre lande, og at Vesten siger et, men selv gør noget andet. Putin har eksempelvis klaget over, at Rusland i forhold til forhandlingerne om optagelse i verdenshandelsorganisationen WTO har "hørt ord om ytringsfrihed, frihandel, og lige muligheder mere end én gang, af en eller anden grund kun med reference til det russiske marked".⁷ Putins München-tale den 10. februar 2007, der på det retoriske plan indvarslede et strategisk skift over for Vesten – fra stille, mere eller mindre diplomatisk udtrykt utilfredshed i korridoren til direkte konfrontation for åben mikrofon – var i det hele taget en lang klage over, at Vesten ikke behandler Rusland som en ligeværdig partner. I talen var Putin meget kritisk over for det, han kaldte den amerikanske "unilateralisme" og beskyldte USA for "større og større ringeagt over for de basale principper i international ret" og for at have "overtrådt dets nationale grænser på enhver måde. Dette er synligt i de økonomiske, politiske, kulturelle og uddannelsesmæssige politikker, som det pålægger andre nationer".⁸ Således hævdede Putin, at "vi i dag er vidner til en næsten uhammet hyper-brug af magt – militær magt – i internationale relationer, magt som fører verden mod et dyb af permanente konflikter".⁹ Som den russiske analytiker Dmitri Trenin udtrykker det, så var beskeden fra Putin: "Accepter os som vi er uden at blande jer i vore interne affærer; behandl os som ligeværdige; vi handler sammen, hvor vore interesser stemmer overens, men når uenigheder opstår, så er kun kompromisløsninger mulige. Vi følger ikke jeres ledelse".¹⁰

Således er der under Putin sket et skift fra en delvis vestsøgende udenrigspolitisk kurs i retning af en mere nyimperialistisk kurs¹¹, som i Putins anden præsidentperiode i stigende grad har bragt Rusland i strid med Vesten – heraf er augustkrigen i Georgien blot det seneste, om end mest markante udslag af den nye udenrigspolitiske kurs. Årsagen til skiftet i den russiske udenrigspolitik – som er kommet gradvist fra slutningen af Putins første præsidentperiode og frem – skal formentlig søges i en række

⁷ Vladimir Putin, 10. februar, 2007, "Speech of Russian President Vladimir Putin at the Munich Conference on Security Policy", downloadet fra www.kremlin.ru.

⁸ Vladimir Putin, 10. februar, 2007, "Speech of Russian President Vladimir Putin at the Munich Conference on Security Policy", downloadet fra www.kremlin.ru.

⁹ Ibid.

¹⁰ Trenin, 2008, s. 3.

¹¹ Begrebet "nyimperialisme" uddybes nedenfor.

begivenheder: 1) Omkring 2003 skete der således et skift i den interne magtfordeling i Kreml til fordel for de såkaldte *siloviki* – folk fra forsvaret og sikkerhedstjenesterne – i forhold til de såkaldte liberale-teknokrater, som blev tydelig om ikke før, så under den såkaldte Yukos-sag.¹² Med sig bragte siloviki en verdensopfattelse og et syn på udenrigspolitikken, som markerede en række interessekonflikter med Vesten, hvilket vi vender tilbage til nedenfor. 2) Omkring 2005-2006, efter en årrække med kraftig økonomisk vækst båret frem af energiprisernes himmelflugt, liberale reformer og en stram finans- og pengepolitik, opstod der i russiske politiske kredse endvidere en følelse af “we are back” – vi er tilbage som stormagt, forstås. Ikke uden grund, må man sige, eftersom Rusland siden 1999 har haft en økonomisk vækst på mellem 5 og 8 procent af bruttonationalproduktet. Væk er 1990’ernes snak om økonomisk kollaps og statslig disintegration. I stedet har Rusland tilbagebetalt sin udenlandske gæld før tid og har etableret en stabiliseringsfond, der efter norsk forbillede skal sikre den russiske økonomi mod dårlige tider. Ved udløbet af 2007 lå den inde med 157 milliarder dollars. Ruslands internationale position er endvidere relativt set blevet styrket på internationalt niveau i og med, at USA og Storbritannien (og NATO) har haft hænderne fulde i Irak og Afghanistan, og af, at den amerikanske økonomi længe har stået på kanten af en recession. 3) Samtidig har der i de russiske udenrigspolitiske kredse, herunder formentlig hos Putin selv, været en overordnet skuffelse over Vestens manglende anerkendelse af Ruslands “legitime” interesser og manglende accept af det, Rusland ser som sin “historiske ret” til en plads som vægtig aktør i det internationale system. Rusland har oplevet to NATO-udvidelser østover med lande, som tidligere lå i Moskvas revir, på trods af indædte protester fra Kreml. Som den daværende chef for den russiske generalstab Jurij Balujevskij udtrykte det i 2004: “En magtfuld militær (alliance) placeret ved vore grænser uden et erklæret mål udgør en trussel mod ethvert ikke-NATO land... Enhver fornuftig leder forstår dette og vil forbedre sig på at kunne modgå dette”.¹³ USA trak sig endvidere i 2001 ud af ABM-traktaten og iværksatte missilskjoldsprojektet på trods af Ruslands protester, ligesom USA gik ind i Irak uden at lytte til protesterne fra Rusland, Tyskland og Frankrig. 4) Den manglende anerkendelse af Rusland og Vestens nølende forhold til at sikre en egentlig russisk integration af Rusland i vestlige politiske og sikkerhedspolitiske strukturer, svækkede fortalerne for en fortsat vesternisering af Rusland, ligesom de svækkede Putins forsøg på

¹² Den russiske oligark Mikhail Khodorkovskij, der var hovedaktionær i det private olieselskab Yukos, blev arresteret den 25. oktober 2003 og anklaget for skatteunddragelse og tyveri af offentlig ejendom. Sagen anses af de fleste analytikere som en skinprocess, der handlede om at sætte en potentiel farlig politisk modstander ud af spillet, samt statuere et eksempel over for det russiske erhvervsliv om at holde sig ude af politik. Se eksempelvis (Staun, 2007).

¹³ Balujevskij citeret fra Ilan Berman, 2004, “The New Battleground: Central Asia and the Caucasus”, *The Washington Quarterly*, 28:1, s. 67.

en tilnærmelse til USA efter 11. september 2001. Fra og med 2003 skete der således et skift i den udenrigspolitiske tænkning, hvor den "nyimperialistiske" udenrigspolitiske skole vandt fodfæste. Siden slutningen af 2003 – med fængslingen af oligarken Mikhail Khodorkovskij og sagen mod hans olieselskab Yukos som startskud – har Rusland således fulgt en indenrigs- og udenrigspolitisk linje, der i stadigt stigende grad har bragt Rusland i konflikt med Vesten. Geopolitikken, herunder nulsumstænkningen, hvor øget vestlig indflydelse eksempelvis i Ukraine ses som et tab for Rusland, har (igen) fået stadig større udbredelse i udenrigspolitiske kredse. Samtidig er der i dele af eliten en vis indkredsningssangst foranlediget af øget amerikansk tilstedeværelse i Centralasien, NATO-udvidelserne i 1999 og 2004, samt af øget amerikansk og vest-europæisk indflydelse i vestvendte lande i det tidligere sovjetiske område.¹⁴ Centrale vestlige værdier så som menneskerettigheder og demokrati anses af det store flertal i eliten som blot et skalkeskjul for vestlige interesser og magtpolitik.¹⁵

¹⁴ Al den stund, at Rusland geografisk set er verdens suverænt største land og den geografiske udbredelse af de nye NATO-medlemmer begrænser sig til Europa – hvilket udgør et ret lille udsnit af Ruslands samlede udlandsgrænse – skal den geografisk-materielle side af indkredsningssangsten tages med et vist forbehold. Således er indkredsningssangsten, der for så vidt er reel nok forstået som en udbredt angst blandt centrale magthavere i udenrigspolitiske kredse, mest af alt et udslag af en øget udbredelse af en nationalistisk russisk selvopfattelse, som ser NATO's udvidelse og USA's tilstedeværelse i Centralasien som truende. Derudover er den et udslag af en frygt for, at NATO-udvidelsen og den amerikanske tilstedeværelse i Centralasien skal få en karakter, der minder om Vestmagternes containment-politik over for Sovjet under den kolde krig. Således bør det notes, at indkredsningssangsten i et vist omfang minder om den frygt, der opstod i Tyskland efter Første Verdenskrig, om igen at havne i et såkaldt "Mittellage" – en uheldig geopolitisk midterposition med fjender på begge sider. For en diskussion af Mittellage-begrebet i tysk politisk tænkning, se (Staun, 2002).

¹⁵ Et nyligt eksempel på dette er fra Putins besøg i Paris i slutningen af maj i år. Her sagde han følgende: "I think that fears regarding a lack of human rights in Russia are strongly exaggerated and, in general, in my opinion, this subject is a kind of instrument of pressure on Russia aimed at reaching some goals that have nothing to do with human rights". Putin citeret fra RIA-Novosti 29/5-08, "Putin says human rights are used to put pressure on Russia in other issues", her refereret fra BBC-Monitoring, 29/5-08.

Fra vesternisering til nyimperialisme

Fra starten af halvfemserne og frem kan man i den russiske offentlige debat opregne i alt fire såkaldte “udenrigspolitiske skoler”¹⁶ med dertilhørende civilisatoriske idéer (verdensbilleder) eller forestillinger om, hvordan verden hænger sammen):¹⁷ vesternisering, eurasionisme (slavofile), multipolarisme, samt nyimperialisme. Disse kategorier er naturligvis tilsnigelser og forenklede bokse, der søger at indramme den mangefacetterede udenrigspolitiske tænkning. På den anden side er den bredere og mere præcis end den mere traditionelle opdeling mellem “Westerners” og “Eurasionists”, som man ofte finder i debatten om russisk udenrigspolitik.¹⁸ Problemet er, at disse to overordnede kategorier ikke er præcise nok til at beskrive udviklingen i den udenrigspolitiske tænkning siden Sovjetunionens sammenbrud. Således kan der findes tankegods fra “Westerners” og “Eurasionists” (slavofile) spredt ud blandt de fire opregnede udenrigspolitiske skoler. Ligeledes falder tidligere udenrigsminister Jevgenij Primakovs idé om en “multipolær” verden heller ikke umiddelbart ind i nogen af de to kategorier. Bobo Lo og Dmitri Trenin benytter sig af kategorierne traditionalist/konservativ versus innovativ/liberal¹⁹, mens Andrei Tsjugankov opererer med et trefelt-skema betitlet “great power normalizers”, “Westernizers” og “Eurasianists”.²⁰ Problemet med et begreb som “great power normalizers” – altså “stormagts-normaliserere” – er, at forestillingen om, hvad der er en ‘normal stormagt’, og hvordan dennes udenrigspolitik bør se ud, er yderst vekslende fra land til land. Således var der i tyske udenrigs- og indenrigspolitiske kredse en stor og omfattende “normalstatsdebat” op gennem 1990’erne, hvis omdrejningspunkt netop var, hvordan en ‘normal’ stormagt (som Tyskland) burde opføre sig – og her var debattens omdrejningspunkter markant anderledes end den russiske debat om Rusland som en ‘normal stormagt’. Normalitetsbegrebet er med andre ord dårligt anvendt i international politik.²¹ Når begrebet nyimperialisme anvendes – et begreb, som meget let kan få en negativ klang – skyldes det primært, at imperialismebegrebet

¹⁶ Fedorov 2006. Udtrykket “udenrigspolitiske skoler” benyttes her i en noget mere snæver fortolkning end den, Ole Wæver benytter sig af i hans begreb om “skoler” i international politik. (Wæver, 1992). Således fungerer begrebet mere på linje med udtrykket “lagrede diskurs formationer” (layered discourse formations), et sted mellem andet og tredje lag, i (Hansen og Wæver, 2002). Udtrykket “verdensbillede” refererer i denne forbindelse til Wittgensteins begreb om “Weltbild”, se (Wittgenstein, 1989, § 122, s.174).

¹⁷ Fedorov 2006, s. 2.

¹⁸ Se eksempelvis Pointkovsky, 2006. For en begrebshistorisk gennemgang af, hvordan debatterne mellem “Westerners” og de “slavofile” over tid er blevet en integreret del af Ruslands selvforståelse i forhold til Europa, se (Neumann, 1996).

¹⁹ Lo & Trenin, 2005, s. 5.

²⁰ Tsjugankov, 2008.

²¹ For en gennemgang af “normal-stats debatten” i Tyskland, se (Staun, 2002).

benyttes af debattørerne selv. Således er forestillingen om, at Rusland igen kan og bør fungere som imperiemagt i det tidligere sovjetiske område, et af debattørernes faste omdrejningspunkter. Præ-fixet “ny” i “nyimperialisme” benyttes til at understrege, at den dominerende magtanvendelse foregår via økonomiske og politiske midler, frem for alt energimæssige, snarere end militære – i al fald når man taler om Ruslands forhold til Vesten.²² Et andet muligt begreb, som med fordel kunne anvendes om den russiske udenrigspolitik og Ruslands selvforståelse, er “restoration”, altså forsøget på at genetablere den position, som Sovjetunionen indtog i det internationale system, der gik tabt med kommunismens sammenbrud. Dette er dog en anelse upræcist som begreb for en nutidig og fremtidig russisk udenrigspolitik, eftersom den ideologiske dimension fra konfrontationen mellem kommunismen og kapitalismen som tidligere nævnt er borte. Et andet begreb, fra samme realisme-skole ville være “revolutionær”,²³ men dette ville indebære et udsagn om, at Rusland udfordrede samtlige aspekter ved den internationale orden – eller status quo magterne – hvilket på ingen måde er tilfældet.

1) Vesternisering. Efter Gorbatsjovs revolutionerende forandringer af den sovjetiske monolit og unionens endelige sammenbrud efter kupforsøget i august i 1991 stormede Boris Jeltsins hold af vestligt inspirerede reformfolk ind på de bonede gulve i Kreml. De så Rusland som en europæisk stormagt, der var en uadskillelig og organisk del af den vestlige civilisation, der var blevet kidnappet af bolsjevikkerne og det sovjetiske system.²⁴ De såkaldte “Westernizers” eller “europæiserere” – også kaldet “pragmatikere” – mente derfor, at Rusland for ikke at blive overflødiggjort på den internationale scene burde alliere sig med Vesten. Med radikale økonomiske reformer, den såkaldte chokterapi, og et ny-institutionalistisk approach til udenrigspolitikken – som fordrede, at Rusland så hurtigt som muligt skulle blive en del af vestlige institutioner som EU, NATO, IMF og G7 for derigennem varetage de russiske interesser – prøvede man at springe de tabte årtier over og genindtræde i den europæiske civilisation, som man havde været fraværende fra under 70 års kommunisme. Som den fremmeste fortaler for denne “pragmatiske” eller “europæiske” udenrigspolitiske skole, Andrej Kozyrev, udtrykte det, skulle individet og det frie marked opprioriteres i forhold til staten, for at man derigennem kunne udvikle Ruslands “naturlige partnerskab” med Vesten.²⁵

²² I den forbindelse er det måske værd at notere, at Rusland på ingen måde er den eneste stormagt i det internationale system, som kan betragtes som nyimperialistisk.

²³ Se eksempelvis (Kissinger, 1957)

²⁴ Tsygankov, 2007, s. 383. Ideen er i øvrigt ikke ulig den tjekiske dissident forfatter Milan Kunderas idé om, at Sovjetunionen under den kolde krig havde frarøvet Centraleuropa dets naturlige plads i Europa. Se (Kundera, 1984).

²⁵ Kozyrev refereret fra (Tsygankov, 2007, s. 383).

2) Modstanden mod vesterniseringen kom primært fra “eurasianisterne” eller de “slavofile” – herunder de såkaldte “hårde traditionalister” – der ser de nuværende stridigheder mellem Rusland og Vesten som et led i en 1000-årig civilisationskonflikt. De hårde traditionalister var foregangsmænd blandt Gorbatsjovs modstandere og kupmagerne mod ham i august 1991. Men hvor den sovjetiske tænkning var baseret på en præmis om to modstående økonomiske og ideologiske systemer, det kommunistiske og det kapitalistiske, opererer de hårde traditionalister og eurasianisterne i dag snarere i geopolitiske termer. Således er det fremherskende paradigme et, hvor stater eller civilisationer kæmper en overlevelseskamp om kontrol over kommunikationslinjer, naturressourcer og geostrategiske knudepunkter, for derigennem at sikre sig regionalt eller globalt overherredømme.²⁶ Den geopolitiske tænkning suppleres af nationalromantiske ideer om Rusland som en særlig kulturel enhed, der lægger vægt på kollektivismen og kristen ortodoksi, samt forestillingen om en civilisatorisk konflikt mellem Rusland og Vesten, forårsaget af en “tusindårig konfrontation over for Rusland båret af Vesten og vores egen russiske intelligentsia”, som vice-formanden i Dumaens udenrigspolitiske komité, Natalja Narotjnitskaja har udtrykt det.²⁷ Aleksandr Dugin, leder af det eurasiske parti, så eksempelvis krigen i Georgien som det “russiske imperiums længe ventede renaissance”.²⁸ Således har Dugin været fortalere for en intensivering af konflikten med Georgien, herunder foreslået at støtte samtlige af Georgiens minoriteter til at søge selvstændighed, ud fra et argument om, at Kaukasus udgør ‘hertet’ i den amerikanske strategi om at “ødelægge Rusland”.²⁹ Dugin har også advokeret for øget pres på Estland og Letland, som har store russiske minoriteter. Derudover har Dugin støttet en opsplitelse af Ukraine, hvor de russisk dominerede dele af landet kan vende tilbage til Rusland, herunder Krim.³⁰

3) Multipolarismen. Jeltsin-folkens økonomiske reformer, som i midten og slutningen af 1990’erne ramte den almindelige befolkning hårdt, Ruslands produktionsmæssige deroute, den udbredte kriminalitet og omsiggribende korrupsion – også benævnt “piratiseringen” af Rusland³¹ – svækkede fra midten af 1990’erne den vesternise-

²⁶ Aleksandr Dugins “The Fundamentals of Geopolitics. The Geopolitical Future of Russia” er en (meget) selektiv læsning af klassiske geopolitiske tænkere så som Friedrich Ratzel, Friedrich Nauman, Rudolf Kjellen, Karl Haushofer, Halford Mackinder, Carl Schmitt over mere moderne tænkere så som Henry Kissinger, Samuel Huntington.

²⁷ Natalja Narotjnitskaja, citeret fra *TOL*, 19. december 2003, “Rodina’s Roots”, af *Ezhenedelny Zhurnal*.

²⁸ Aleksandr Dugin citeret fra Marlène Laruelle, 3/9-08, “Neo-urasianist Alexander Dugin on the Russia-Georgia conflict”, *Analyst*, Central Asia-Caucasus Institute, downloadet fra www.cacianalyst.org/?q=node/4928/print.

²⁹ *Ibid.* Dugins ungdomsbbevægelse Union of Eurasianist Youth arrangerede i august en “eurasianist lejr” i Sydostetien, hvor man inviterede medlemmerne til med våben i hånd at deltage i “modstandskampen” mod georgierne.

³⁰ *Ibid.*

³¹ Goldman, 2003.

rende udenrigspolitiske linje og tilhørende civilisatoriske idé. I stedet præsenterede udenrigsminister Jevgenij Primakov sin idé om, at verden ikke er unipolær, med USA som den altdominerende magt, men multipolær: Rusland, det integrerede Europa, Kina, Japan, nogle gange Indien og Brasilien, udgjorde også stormagter eller "poler" i systemet ud over USA. For Primakov var USA således Ruslands vigtigste modstander. Men modsat "eurasianisterne", opfattede Primakov ikke Vesten som én blok. Han arbejdede i stedet med EU og USA som to poler, der dermed kunne spilles ud mod hinanden og splittes internt, som det skete senere under optakten til Irak-krigen i 2003, hvor Tyskland, Frankrig og Rusland sammen protesterede kraftigt over for USA's invasionsplaner. Multipolaristerne argumenterede også for, at Rusland skulle søge at balancere USA's indflydelse i Centralasien gennem et såkaldt "strategisk partnerskab" med Kina og Indien – eller som en af Primakovs rådgivere, Andrei Kokoshin, udtrykte det: "the big triangle".³² Når Primakovs multipolarisme ikke præsenteres sammen med eksempelvis de slavofile, som multipolarismen deler ideologiske elementer med, eksempelvis den geopolitiske tænkning, skyldes det primært Primakovs grundlæggende mere pragmatiske betoning. Multipolarismen bør således i stedet ses som et selvstændigt forstadium til den nyimperialistiske skole, som vandt indpas i slutningen af Putins første præsidentperiode. I starten af Putins præsidentperiode byggede han i første omgang videre på Primakovs multipolarisme, om end med et mere pragmatisk tilsnit, ud fra en overbevisning om, at Rusland først måtte opbygge en reel magtbase, før det kunne gøre sig håb om at sætte sin politik igennem på den internationale scene.

4) Den toneangivende udenrigspolitiske tænkning kan fra slutningen af Putins første præsidentperiode rubriceres som tilhørende den "nyimperialistiske" skole.³³ "Nyimperialismen", også kaldet "great power normalizers",³⁴ bygger videre på tidligere udenrigsminister Primakovs idé om verden som multipolær, hvor Rusland er en af mange poler: USA, EU, Kina, Japan, og eventuelt Indien og Brasilien. Ruslands udenrigspolitik skal først og fremmest sikre Ruslands "internationale status som en global stormagt" og genskabe Ruslands økonomiske og politiske dominans i det tidligere sovjetiske område, undtagen de baltiske lande.³⁵ For at opnå dette skal Rusland bevare sine nukleare styrker, indgå i et strategisk samarbejde med Kina (eksempelvis via Shanghai Cooperation Organisation, SCO), få professionaliseret dele af hæren,

³² Fedorov, 2006, s. 6.

³³ Jævnfør Staun, 2007; Fedorov 2006.

³⁴ Se Tsjugankov, 2008. Tsjugankov opererer endvidere med begrebet "euro-asien", når han skal beskrive Ruslands udenrigspolitiske linje (forstået som civilisatorisk idé) siden Putin.

³⁵ Fedorov, 2006, s. 4.

og benytte sig af sin nyvundne status som energistormagt til at genvinde den magt og indflydelse på den internationale scene, som blev sat over styr i de turbulente halvfemsere, og som man mener at have en historisk ret til. Den geopolitiske orientering retter sig hverken mod Vest eller Øst, men følger Ruslands "egen vej" – deraf den megen vægt på "suverænitet" i Kremles sprogbrug, også i det udenrigspolitiske.³⁶ I forhold til Vesten er midlerne pragmatiske, primært økonomiske og politiske, snarere end militære og er i høj grad bundet op på Ruslands genvundne økonomiske og ikke mindst energimæssige styrke. Men i det tidligere sovjetiske område har Rusland i al fald siden 2003 hævdet at have ret til at foretage et såkaldt "pre-emptive" slag med militære midler³⁷, ligesom Kreml hele tiden har holdt fast i sin ret til at forsvare russiske fredsbevarende tropper i eksempelvis Sydossetien, hvor vi så politikken ført ud i praksis under augustkrigen i Georgien. Ruslands nyvundne økonomiske og energimæssige status har desuden givet sig udslag i en markant ændring i den russiske energistrategi, hvilket sagen mod den russiske oligark Mikhail Khodorkovskij og hans olieselskab Yukos i 2003-2004 var et af de første eksempler på. Den nye energistrategi, som radikalt forandrede styrkeforholdet mellem den russiske statsmagt og russiske private energiselskaber, herunder en række af de vestlige energiselskabers produktionsforhødsaftaler (PSA), sigter mod

- 1) øget statslig kontrol eller ejerskab med de store energikonglomerater, ofte i direkte modstrid med vestlige energiselskabers interesser.
- 2) Udbygning af rørledninger og søbårne transportruter i alle retninger, hvor der er vigtige markeder.³⁸
- 3) Overtagelse eller deltagelse i transportnetværk i nabo- og partnerlande, først og fremmest i Europa.
- 4) Udbygning af liquified gas-teknologien, for derigennem også på gask markedet at kunne etablere spot-lignende marked, ligesom for olie, for derigennem at kunne sikre højere pris³⁹

³⁶ Vladislav Surkov, som har været Putins chefstrateg i hans tid som præsident, og nu er Medvedevs, er manden bag begrebet "suverænt demokrati", som afløser for "styret demokrati", som han også er ophavsmand til.

³⁷ Her refereres til, at daværende forsvarsminister Sergej Ivanov i oktober 2003 offentligt advarede om, at Rusland (som USA) ikke ville udelukke såkaldte "pre-emptive strikes" uden for Ruslands grænser, hvis Ruslands militære interesser krævede det. (BBC-News, 2/10-03, "Russia bares its military teeth"). Rusland forbeholdt sig dog på daværende tidspunkt allerede ret til at benytte sig af alle nødvendige midler, herunder nukleare våben, for at imødegå et angreb, jævnfør Ruslands nationale sikkerheds koncept fra 2000. (Russian National Security Concept, 2000, downloadet fra www.bits.de/NRANEU/US-Russia/A%20Official%20Docs/Rus%20Nat%20Sec%20Conc.htm).

³⁸ Tsygankov, 2008, s. 45.

³⁹ Gas handles i dag for størstedelens vedkommende via mangeårige kontrakter, hvilket i tider med hastigt stigende priser gør den mindre lukrativ end olieproduktens spotmarked-system, hvor markedsprisen dikteres af den løbende efterspørgsel i forhold til udbud.

– alt sammen med det formål at sikre den bedst mulige indtjening til den russiske stat og størst mulige udenrigspolitiske indflydelse, samt, hævder kritikerne, sikre inderkredsen i Kreml en privatøkonomisk fordel.⁴⁰

⁴⁰ Re-nationaliseringen har således sikret Putins nærmeste stor indflydelse med de store statslige konglomerater indenfor gas, olie, militærindustri og banksektoren – en indflydelse, der ifølge en lang række kritikere afføder lukrative aflønninger i form af penge under bordet i forbindelse med statslige ordrer, opkøb eller salg. Blandt de kendteste sager er det statslige olieselskab Rosnefts overtagelse af hovedparten af Khodorkovskijs olieselskab Yukos, efter at han i 2003 blev arresteret og Yukos præsenteret for en angivelig skattegæld på 28 milliarder dollars. Et af Yukos datterselskaber, Yuganskneftegaz blev kort før jul 2003 solgt til langt under markedspris på en lukket, statslig auktion, hvor det eneste bud kom fra skuffeselskabet Baikalfinancegroup, hvis bestyrelsesformand var Igor Setjin, Putins højre hånd. Baikalfinancegroup blev få dage senere opkøbt af det statslige olieselskab Rosneft, som Igor Setjin også er bestyrelsesformand for.

Konfrontationer med Vesten

Den nyimperialistiske udenrigspolitiske tænkning har siden 2003-2004 ledt til en række konfrontationer med Vesten på udvalgte politikområder, samtidig med fortsat samarbejde på andre områder – eksempelvis Nordkorea – jævnfør det udvalgt pragmatiske tilsnit. Således har man fortsat den såkaldte “multi-vektorielle” politik, hvor Kreml på den ene side har samarbejdet med Vesten og især Europa på udvalgte områder – eksempelvis energi – samtidig med, at man har stået fast på områder, hvor Kreml har ment, at der stod vitale nationale interesser på spil. Rusland har eksempelvis gentagne gange forsøgt at forhindre eller sinke OSCE’s arbejde ved at blokere for vedtagelse af organisationens budget og forsøge at ændre på organisationens formål – især den del af arbejdet, der handler om at overvåge valg hos medlemsstaterne. Uafhængige exit polls og hurtige udmeldinger om valgsnyd fra OSCE’s valgobservatørkorps ODIHR var således centrale under Ukraines “orange revolution” – hvor Rusland og Vesten støttede hver sin side i præsidentvalgkampen, og Vestens favorit, Viktor Jusjtjenko vandt. Den orange revolution afstedkom stor frygt i Kreml for, at noget lignende kunne ske i Rusland. Kort tid efter oprettede Kreml (Vladislav Surkov) ungdomsorganisationerne Nasji og Mestnije, hvis formål var at forhindre, at ungdomsorganisationer, som den vestligt støttede ukrainske Pora!, der var instrumental i den orange revolution, ville få samme spillerum i Rusland. Og i efteråret 2005 strammede man reglerne for ngo’ers virke i Rusland, herunder reglerne for udenlandske donationer til russiske ngo’er. Også Menneskerettighedsdomstolen i Strasbourg – som hvert år modtager flere sagsanlæg fra russere end fra noget andet medlemsland, formentlig fordi de russiske borgere ikke betragter landets egne domstole som uafhængige⁴¹ – har været udsat for et kraftigt russisk pres. Således har den russiske Statsduma længe nægtet at ratificere en retsreform, som vil lette beslutningsprocessen i den 46 lande store organisation.

Moskva har desuden udtrykt sig stærkt kritisk over for de amerikanske planer om et jordbaseret missilforsvarssystem og frem for alt ideen om en radar-station i Tjekkiet og 10 silobaserede interceptor-missiler i det nordøstlige Polen, to tidligere medlemmer af Warsawa-pagten. De russiske indvendinger går på, at systemet udgør en trussel mod

⁴¹ I de første ti år af Ruslands deltagelse i arbejdet i Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i Strasbourg, har 46.000 russiske borgere indbragt sager for Menneskerettighedsdomstolen. 27.000 af sagerne blev dog afvist, da mulighederne i det russiske retsvæsen ikke var udtømt. Mange af de antagne sager drejede sig imidlertid ikke om menneskerettighedsforhold, men noget så jordnært som pensionsforhold eller lignende. Jævnfør Svend Aage Christensen, 13/6-08, “Russiske dommere ranker ryggen”, Kronik, Politiken.

Ruslands strategiske nukleare afskrækkelse og dets evne til at svare igen på et angreb fra Vesten. Man hævder, at systemet er rettet mod Rusland, snarere end en ikke-eksisterende trussel fra Iran og Nordkorea. Og fremfører, at systemet på sigt vil kunne udvides og true Ruslands gengældelsesmuligheder. Således har man i første omgang krævet russisk deltagelse i missilskjoldet – herunder tilbudt, at USA kunne benytte Qabala-radaren, en tidligere sovjetisk radar base placeret i Aserbadsjan, til gengæld for at man undlod at opføre en radar i Tjekkiet og en interceptor-base i Polen. Efter at dette blev afvist, har man krævet at have en permanent russisk tilstedeværelse på de to baser i Tjekkiet og Polen, noget begge lande på det skarpeste har afvist. Hvorvidt den position, man fremfører i offentligheden, er én, man selv tror på, eller om der blot er tale om en position, man indtager i et større forhandlingsspil om missilskjoldet, NATO-udvidelse, genforhandling af CFE-traktaten (Conventional Forces Europe) og INF-traktaten (Intermediate Range Nuclear Forces), er det svært at vide med sikkerhed. En del af de til tider retorisk hårde udmeldinger imod missilskjoldet passer godt ind i den større diskursive ramme af nationalistisk indkredsningssangst, og ind i en traditionel opfattelse af NATO og USA som den militære hovedfjende, som er nogle af grundelementerne i de såkaldte "hårde traditionalister" eller "eurasianisternes" udenrigspolitiske tænkning.⁴² For eksempel har Nikolai Solovtsov, chefen for de russiske nukleare styrker truet med, at baserne i Tjekkiet og Polen ville kunne blive mål for et russisk gengældelsesangreb, hvilket først blev bakket op af den daværende chef for generalstaben, Jurij Balujevskij, og siden af Putin selv. På den anden side har udmeldingerne været mere eller mindre sammenfaldende med det russiske moratorium på CFE-traktaten og de efterfølgende forhandlingsoplæg, som mest af alt handler om at give det russiske forsvar mulighed for at deployere tropper, som det ønsker det indenfor de russiske grænser.⁴³ Moskva har endvidere truet med at trække sig ud af INF-traktaten. Således har både Jurij Balujevskij og Sergej Ivanov, da han endnu var forsvarsminister, truet med, at hvis missilskjoldet bliver en realitet på europæisk jord, så har Rusland ikke anden mulighed end at trække sig ud af traktaten.⁴⁴

⁴² Se Staun, 2007; jævnfør Tsygankov, 2008. Den 13. december 2001, hvor Putin stadig førte en mere pragmatisk vestvendt politik, hævdede han således i russisk tv, at den amerikanske udtræden af ABM-traktaten "var en fejltagelse", men at USA's planer om et missilskjold ikke udgjorde nogen reel trussel for Rusland nukleare afskrækkelse. (Kilian og Rasmussen, 2008, s. 73; CNN, 13. december 2001, "Putin: U.S. ABM move 'a mistake').

⁴³ Den tidligere chef for den russiske generalstab, Jurij Balujevskij, luftede for eksempel i november 2007 et kompromisforslag, som går på at fjerne begrænsningerne for "flankerne", så russerne får fri bevægelighed af personel og materiel indenfor de russiske grænser. RIA-Novosti, 16/11-07, "Russia's upper house approves CFE moratorium".

⁴⁴ Balujevskij og Ivanov citeret fra (Rose, 2007).

Fra Kosovo til Georgien

I forhold til spørgsmålet om Kosovos selvstændighed har Moskva også været på kollisionskurs med Vesten, især USA. Således blokerede Moskva mulighederne for en løsning på Kosovo-spørgsmålet i regi af FN's Sikkerhedsråd, indtil USA og en række europæiske lande, herunder Danmark, valgte at anerkende Kosovos selvstændighed uden om FN. Putin advarede dengang vestmagterne om, at beslutningen om at anerkende Kosovo var "en stok med to ender, og den anden (ende) vil en dag komme tilbage og slå dem i hovedet".⁴⁵ I første omgang undlod Moskva dog at agere, men truede blot med at ville anerkende de georgiske udbryderprovinser Abkhasien og Sydossetien samt Transdnestr, udbryderprovinsen i Moldova. Men efter NATO-topmødet i Bukarest i april i år øgede Moskva sin politiske og økonomiske støtte til Abkhasien og Sydossetien. På NATO-topmødet undlod man at medtage Ukraine og Georgien i MAP-processen, som er et af forstadierne til egentligt medlemskab, men lovede at de to lande, at hvis de ønskede det, kunne de på et eller andet tidspunkt blive medlem af alliancen. Moskvas modsvar var, udover øget diplomatisk aktivitet i området, i løbet af foråret at øge antallet af soldater i det fredsbevarende kontingent under SNG og befæste stillinger i og omkring Tskhinvali i Sydossetien, ligesom man sendte et kontingent ingeniørtropper til Abkhasien for at reparere jernbanelinjen mellem Sukhumi til Ochamchire, som havde været ubrugelig i årevis. Jernbanen blev under augustkrigen brugt til at fragte en del af de anslåede 9.000 russiske tropper, der entrede Georgien via Abkhasien.⁴⁶ Rusland har desuden i de senere år udstyret en stor del af befolkningen i de to udbryderprovinser med russiske pas – hvorved man, da krigen brød ud i august, kunne hævde, at man gik ind for at sikre russiske borgeres liv og værdighed. Samtidig er en række af de højtstående folk i Sydossetiens embedsværk tidligere ansatte i den russiske sikkerhedstjeneste – eksempelvis er chefen for Sydossetiens sikkerhedstjeneste KGB tidligere chef for den russiske sikkerhedstjeneste FSB's afdeling i den russiske republik Mordovien. Den sydossetiske indenrigsminister, Mikhail Mindzajev, er tidligere ansat i Nordossetiens indenrigsministerium. Den sydossetiske forsvarsminister, Vasilij Lunjev er tidligere forsvarskommissær i Perm Oblast og chefen for Sikkerhedsrådet, Anatolij Barankevitj, er tidligere viceforsvarskommissær i Stavropol Kraj. Derudover har Moskva gennem årene angiveligt finansielt understøttet de to udbryderprovincers

⁴⁵ Putin citeret fra International Herald Tribune, 22. februar, 2008. "Putin warns Kosovo will 'come back to knock' the West, as NATO envoy lashes out", downloadet fra www.iht.com/articles/ap/2008/02/22/europe/EU-GEN-Russia-Kosovo.php.

⁴⁶ International Crisis Group, 2008, s. 2.

militære aktiviteter.⁴⁷ En egentlig anerkendelse af provinserne var det dog endnu ikke kommet til – formentlig for ikke at skabe en præcedens, der kunne skaffe Rusland problemer i forhold til dets egne minoriteter, som til tider udtrykker ønske om selvstændighed, eksempelvis tjetjenerne. Men efter at striden brød ud i åben krig, som Rusland hurtigt vandt, valgte Dmitrij Medvedev den 26. august at anerkende Abkhasien og Sydossetien som selvstændige stater – indtil videre er det dog kun Nicaragua, der har valgt at følge Ruslands politik.

Spørgsmålet om, hvem der startede krigen i Georgien, er i sagens natur vanskeligt at svare på, eftersom begge parter søger at fremstille begivenhederne bedst muligt set fra deres side. Men tæt på midnat den 7. august gav en højtstående georgisk officer på foranledning af præsident Mikhail Saakasjvili ordre om at “genetablere den forfatningsmæssige orden i hele regionen”. Fra cirka 23.30 den 7. august til tidligt på morgenen den 8. august bombarderede georgiske tropper Tskhinvali, hovedstaden i Sydossetien, og cirka kl. 1 den 8. august iværksatte de georgiske militære styrker et frontalt angreb på Tskhinvali, som hurtigt blev erobret. Saakasjvili-regeringen hævder, at dette skete, fordi man i den georgiske regeringstop havde efterretninger om, at russiske tropper var på vej gennem den strategisk vigtige Roki-tunnel, som forbinder Nordossetien (Rusland) med Sydossetien. Således hævder den georgiske efterretningstjeneste at have opsnappet en mobiltelefonsamtale⁴⁸ mellem en sydossetisk grænsevagt ved Roki-tunnelen, som angiveligt viser, at russiske kampvogne og personel var på vej gennem tunnelen allerede omkring kl. 4 om morgenen den 7. august – altså mere end et døgn før, Rusland officielt hævder at have sendt militære forstærkninger til Sydossetien. Disse oplysninger er dog først blev lagt frem for offentligheden mere end en måned efter konflikten start. Men det skyldes, hævder georgierne, at aflytningerne var forsvundet i det kaos, der opstod i forbindelse med krigens udbrud.⁴⁹ Imidlertid blev de russiske troppebevægelser ikke nævnt i de officielle georgiske udmeldinger i dagene omkring den 7.-8. august – her drejer det sig alene om at genetablere den forfatningsmæssige orden og nedkæmpe den sydossetiske modstand - hvilket synes ganske usandsynligt i fald en storstilet russisk invasion var årsagen til, at Saakasjvili

⁴⁷ Den åbenmundede russiske journalist, Julia Latinina, hævder, at Rusland har haft et hemmeligt budget på omkring 800 millioner dollars til at støtte oprørerne i de to udbryder-provinser. Yulia Latynina, Radio Free Europe/Radio Liberty, 8. august, 2008, “South Ossetia Crisis could be Russia’s Chance to Defeat Siloviki”. Downloadet fra www.rferl.org.

⁴⁸ IHT, 16/9-08, “Georgia offers fresh evidence on war’s start”.

⁴⁹ De georgiske udmeldinger støttes endvidere af vestlige efterretningsrapporter, som hævder, at to bataljoner fra det russiske 135. regiment bevægede sig gennem tunnelen enten om natten den 7. august eller tidligt om morgenen den 8. august. Dette afvises af russiske militære talsmænd, som hævder, at bevægelserne var led i den almindelige leverance af materiel og rokering af personel i den fredsbevarende styrke i Sydossetien. (Ibid.).

gav ordre til at generobre Tskhinvali. Og hvorfor søgte georgierne ikke at blokere Roki-tunnelen, hvilket ville have været mest logisk strategisk set, i stedet for at stoppe den militære fremrykning i Tskhinvali? På den anden side er der ingen tvivl om, at det hurtige russiske modsvar – ifølge de russiske officielle udmeldinger passerede de første enheder fra det russiske 135. regiment tunnelen før 14.30 den 8. august – tyder på, at man var yderst vel forberedt. I løbet af få dage havde russerne således 16.000-20.000 mand i Georgien og op mod 2.000 militære køretøjer.⁵⁰ En del heraf har man angiveligt trukket fra de enheder, der deltog i den storstilede Kavkaz 2008 militær-øvelse, hvor man havde samlet godt 8.000 russiske soldater og 700 pansrede køretøjer i Nordossetien, men som var blevet holdt i beredskab indtil krigsudbruddet.⁵¹ Men resten har man trukket andre steder fra – hvilket alt andet lige er vanskeligt, hvis ikke disse står i alarmberedskab. Og hvorfor beholdt man så store troppstyrker i beredskab, når øvelsen var afsluttet?⁵² Og hvorfor forsøgte Moskva ikke at få de sydossetiske irregulære enheder, som angiveligt fortsatte beskydningerne af georgiske landsbyer og stillinger i Sydossetien, under kontrol? Spørgsmål er der nok af.

Alt i alt forekommer Ruslands markante udenrigspolitiske skridt over for Georgien således at være et bevidst, hvis ikke et på forhånd nøje planlagt udenrigspolitisk valg, frem for en ad hoc-beslutningstagen, som blev truffet, alt mens krigen pågik. Således valgte Rusland ikke blot at slå de georgiske tropper tilbage fra deres nyvundne stillinger i Tskhinvali i Sydossetien, men benyttede sig af sin overvældende militære styrke og hurtigt vundne luftherredomme til at bombe lufthavne og militærbaser langt inde i landet, ligesom de russiske tropper besatte store dele af Georgien, herunder den strategisk vigtige hovedfærdselsåre ved byen Gori, som binder landet sammen fra øst til vest. Alt sammen logisk fra et militærstrategisk synspunkt, men ikke desto mindre risikabelt set fra en udenrigspolitisk synsvinkel på grund af risikoen for et kraftigt forværret forhold til Vesten og især USA. Den russiske aktion i Georgien handlede således ikke mindst om at sende et signal til Vesten om, at Rusland nu var tilbage som stormagt og fremover agter at følge sine egne interesser, også når de går på tværs af Vesten, og også med militære midler – det sidste i al fald i det tidligere sovjetiske område. Og at Rusland vil gå langt

⁵⁰ Jævnfør IISS Strategic Comments, Georgia crisis special issue, Vol. 14, Issue 07, September 2008, "Russia's rapid reaction"; Halbach 2008; International Crisis Group, Russia vs Georgi: The Fallout.

⁵¹ Øvelsen, der blev afholdt i midten og slutningen af juli, fandt i øvrigt sted samtidig med en georgisk øvelse med amerikansk deltagelse på godt 1.000 mand under det nu noget misvisende navn "Immediate response".⁵¹ Jævnfør IISS Strategic Comments, Georgia crisis special issue, Vol. 14, Issue 07, September 2008, "Russia's rapid reaction".

⁵² Den Kreml-kritiske russiske forsvarsanalytiker Pavel Felgenhauer hævder, at beslutningen om en krig imod Georgien var truffet så tidligt som april, og at de georgiske angreb blot var en kærkommen anledning. Se Novaya Gazeta, 18/8-08, "It Was No Spontaneous, But Planned War".

for at forhindre lande, som det anser som liggende i dets interessesfære at blive medlemmer af NATO.

Konklusion

På trods af at meget tyder på, at det var den georgiske præsident Mikhail Saakasjvili, der startede krigen imellem Sydossetien, Georgien og Rusland, er der ingen tvivl om, at Ruslands hårde respons i konflikten var et udenrigspolitisk valg, som var truffet god tid i forvejen. Russernes storstilede militære aktion i Georgien ligger således i direkte forlængelse af det nyimperialistiske russiske udenrigspolitiske verdensbillede, der har domineret den udenrigspolitiske tænkning i Kreml i de senere år. Denne udenrigspolitiske tænkning tilsiger, at Rusland har en historisk ret til at være den dominerende stormagt i det tidligere sovjetiske område, herunder Kaukasus. Det er en traditionel geopolitisk nulsumtænkning, som hævder, at hvis USA eller Vesten (NATO) gør sin indflydelse gældende i et område, så svækker det Ruslands indflydelse.

Rusland har i en årrække følt sig "trængt tilbage" af øget amerikansk tilstedeværelse i Centralasien og Kaukasus, som Rusland traditionelt har set som sin 'baggård', planerne om missilforsvarsstillinger i Tjekkiet og Polen, samt af den ensidige vestlige anerkendelse af Kosovo, der blev gennemtrumfet på trods af Ruslands protest. Desuden har Rusland hidtil måttet sluge to NATO-udvidelser med tidligere Warszawa-pagt lande, og havde udsigt til en mulig tredje udvidelsesrunde med Ukraine og Georgien, som på NATO-topmødet i Bukarest i april i år fik afslag på at blive få startet den såkaldte "MAP-proces" (medlemskabshandlingsplan), men blev lovet på et eller andet tidspunkt at kunne blive medlem af NATO – hvilket Kreml tidligere har stemplet som "fuldstændig uacceptabelt". Således havde Rusland klart en strategisk interesse i at øge ustabiliteten omkring de georgiske udbryderprovinser Abkhasien og Sydossetien.

Hvor stopper de russiske ambitioner? Er vi på vej mod en ny kold krig? Er Ukraines Krim næste konfliktzone? Hvad med de baltiske landes russiske minoriteter? Spørgsmålene har i den senere tid været mange og er i stigende grad blevet stillet med en vis underliggende nervøsitet af vestlige politikere og analytikere. Først bør det nok slås fast, at Rusland hverken på kort eller mellemlang sigt udgør nogen direkte militær trussel mod Danmark og EU-Europa – i al fald ikke, så længe NATO og USA sikrer dansk og europæisk sikkerhed. I forhold til spørgsmålet om vi er på vej mod en ny kold krig, kan der svares afvisende. Vi er ikke på vej mod en ny kold krig, alene af den grund, at Rusland ganske enkelt ikke har den magt og indflydelse, som Sovjet havde, ligesom der ikke længere er tale om nogen ideologisk konflikt. Ruslands militære kapaciteter er endvidere, på trods af de senere års kraftige stigning i forsvarsbudgetterne, kun en skygge af fordums sovjetiske. Den nuværende konventionelle troppestyrke er

på omkring 1,2 millioner mand mod Sovjetunionens 4,3 millioner mand i 1986.⁵³ Udviklingen af nye våbensystemer, herunder reservedele til eksisterende systemer, som på det nærmeste gik i stå i starten af 1990'erne, er kun langsomt på vej tilbage. Moralen er lav, desertering og omgåelse af værnepligt udbredt. Og forsøgene på at reformere og professionalisere hæren har indtil videre ikke båret den store frugt – ikke mindst på grund af intern modstand i forsvaret selv. Og på trods af kontante stigninger i forsvarsbudgettet – fra 24 milliarder dollars i 2006 til 31 milliarder i 2007 til budgetterede 42 milliarder dollars i 2008⁵⁴ – er budgettet endnu blot halvdelen af eksempelvis Storbritanniens budgetterede udgift i 2007-2008 på 65,9 milliarder dollars. Det amerikanske (basis)forsvarsbudget for 2007 på 439,3 milliarder dollars (basisbudgettet for 2008 lyder på 481,4 milliarder dollars) er til sammenligning godt 14 gange højere. Ruslands bruttonationalprodukt sætter i sig selv en ikke uvæsentlig begrænsning for Ruslands magt. I 2007 lød det således på 1,290 trillion dollars. Til sammenligning var USA's mere end ti gange så stort, nemlig 13,790 trillion dollars, mens Storbritanniens bruttonationalprodukt på 2,756 trillion dollars og Tysklands på 3,259 trillion dollars var henholdsvis mere end dobbelt og 2 1/2 gange så stort. At det ikke bliver til en ny kold krig, betyder dog ikke, at vi ikke risikerer en længerevarende konfrontation mellem Vesten og et i stigende grad autoritært Rusland.

Således kan man med stor sandsynlighed forvente mærkbare modforholdstræk, hvis Georgien og Ukraine skulle blive tilbudt en MAP-proces og eventuelt med tiden et decideret medlemskab af NATO.⁵⁵ Eksempelvis udtrykt i form af øget pres mod Ukraines suverænitet, først og fremmest rettet mod spørgsmålet om Krim-halvøens tilhørsforhold. Krim tilfaldt således i 1954 den ukrainske sovjetrepublik, og indflydelsesrige eurasianister i Moskva, eksempelvis Moskvas borgmester Jurij Luskov, har offentligt ønsket dette omgjort. Også spørgsmålet om den russiske Sortehavsflådes base i Sevastopol på Krim udgør et klart konfliktpotentiale. Således vil en gentagelse af Georgien-krisen med Krim som hovedcenter ikke være utænkeligt – denne gang blot med væsentligt større konsekvenser og tab af menneskeliv. Såfremt Rusland skal acceptere et eventuelt fremtidigt ukrainsk medlemskab af NATO uden alvorlige sværdslag, er man i Vesten formentlig nødt til enten at markere sine interesser så hårdt og tydeligt, at Rusland bakker ned, eller at tilbyde russerne noget til gengæld,

⁵³ CRS Report for Congress, 2007, s. 14.

⁵⁴ Ibid., s. 15; Staun 2007, s. 59; Department of Defence, Office of Management and Budget, <http://www.whitehouse.gov/omb/budget/fy2007/defense.html>; "Russia's Military Budget 2004-2008", hentet fra warfare.ru/?lang=&catid=239&linkid=2279.

⁵⁵ På nuværende tidspunkt er et flertal af befolkningen i Ukraine imod medlemskab af NATO, mens der var et stort flertal for medlemskab i Georgien ved en folkeafstemning i maj i år.

som kan hjælpe dem med at sluge den for dem så bitre pille. Om en russisk deltagelse i det amerikanske missilskjold i kombination med russisk WTO-medlemskab og lignende er tilstrækkeligt, er spørgsmålet. Reelt set er vi nok i dag i en situation, hvor vinduet for samarbejde mellem Vesten og Rusland på områder, hvor Rusland skønner, at der er vitale interesser på spil – så som en ny NATO-udvidelse – er uhyre lille, hvis ikke helt lukket.

Også de baltiske lande har mærket presset fra de nationalistiske elementer i den russiske udenrigspolitik. Således har den estiske regering eksempelvis været udsat for et massivt pres for at omgøre beslutningen om at flytte et sovjetisk krigsmindesmærke i centrum af Tallinn til en mindre fremtrædende placering – estiske regeringswebsites blev i den anledning udsat for massive cyber-angreb, som den estiske regering mener har sit ophav i Kreml, hvilket Rusland afviser. De store russiske mindretal i Estland (1/4) og Letland (1/3), som i dag er statsløse, udgør i den forbindelse et uhyre uheldigt konfliktpotential, som de estiske og lettiske regeringer – og EU – gør klogt i hurtigst muligt at få bragt under kontrol. En løsning kunne være over en bank at tildele dem det statsborgerskab, som de har været foruden siden de baltiske landes selvstændighed i starten af 1990'erne.

Men samtidig bør vestlige og russiske politikere være opmærksomme på at sikre, at den nuværende konfrontation over Georgien, missilskjoldet m.m. ikke udvikler sig til et klassisk magt-sikkerheds-dilemma.⁵⁶ Magt-sikkerheds-dilemmaet er den situation, hvor den ene sides forsøg på at øge egen sikkerhed, eksempelvis ved at op-ruste, medfører, at den anden side føler sig truet, hvorfor denne ruste op for at øge sin sikkerhed, hvilket igen medfører, at den første side føler sig usikker og foretager træk for at mindske denne usikkerhed. Altså en situation, hvor usikkerheden får en selvforstærkende virkning og betyder, at situationen kommer ud af kontrol.

Både Rusland og Vesten er bedst tjent med at samarbejde på de områder, hvor man har fælles interesser og søge at afpasse de områder, hvor man er uenige på en sådan måde, at begge parter kan acceptere løsningen.

⁵⁶ Se Buzan, 1983.

Litteratur

- Buzan, Barry. 1983. *People, Stats and Fear. The National Security Problem in International Relations*, London: Harvester Wheatsheaf.
- Berman, Ilan. 2004. The New Battleground: Central Asia and the Caucasus, *The Washington Quarterly*, 28:1, s. 67.
- CRS Report for Congress. 2007. *Russian Political, Economic, and Security Issues and U.S. Interests*, 31/5-07, RL 33407, s. 14.
- Fedorov, Yury E. 2006. 'Boffins' and 'Buffoons': Different Strains of Thought in Russia's Strategic Thinking, Briefing Paper, Chatman House, Russian and Eurasia Programme, March 2006, REP BP 06/01.
- Gottemoeller, Rose. 2007. *The INF Conundrum*, Proliferation Analysis, 6/3-07, Carnegie Endowment for International Peace.
- Goldman, Marshall. 2003. *The Piratisation of Russia. The Russian Reform goes Awry*, London: Routledge.
- Hansen, Lene, and Ole Wæver (red.). 2002. *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States*, Routledge, London.
- International Crisis Group. 2008. Russia vs. Georgia: The Fallout, *Europe Report* Nr. 195.
- Kilian, Kristoffer og Thomas Rasmussen. 2008. Ruslands udenrigspolitik under Putin: En drøm om stormagtsstatus, speciale, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet,
- Kissinger, Henry A. 1957. *A World Restored. Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace 1812-1822*, Boston: Houghton Mifflin Company.
- Milan Kundera, 1984, The Tragedy of Central Europe, *The New York Review*, 26. april.
- Lo, Bobo og Dmitri Trenin. 2005. *The Landscape of Russian Foreign Policy Decision-Making*, Moscow: Carnegie Moscow Centre.
- Neumann, Iver B. 1996. *Russia and the Idea of Europe: A Study in Identity and International Relations*, London: Routledge.
- Piontkovsky, Andrei, 2006. *East or West? Russia's Identity Crisis in Foreign Policy*, London: The Foreign Policy Centre.
- Staun, Jørgen. 2002. Mellem kantiansk patriotisme og politisk romantik. Det tyske stats- og nationsbegreb gennem to århundreder, ph.d.-afhandling, Institut for Statskundskab, København: Københavns Universitet.
- Staun, Jørgen. 2007. *Siloviki versus Liberal-technocrats. The fight for Russia and its foreign policy*, DIIS-Report 2007:9, København: Dansk Institut for Internationale Studier.

- Tsygankov, Andrei P. 2007. Finding a Civilisational Idea: 'West,' 'Eurasia,' and 'Euro-East' in Russia's Foreign Policy, *Geopolitics*, Vol. 12, Issue 3,
- Tsjugankov, Andrei P. 2008. Russia's International Assertiveness. What Does It Mean for the West?, *Problems of Post-Communism*, Vol. 55, No. 2, March/April, ss. 38-55.
- Trenin, Dmitri. 2008. *Russia's Coercive Diplomacy*, Briefing, Vol. 10, Issue 1, January 2008.
- Wittgenstein, Ludwig. 1989. Om Vished, red. Jørgen Husted, Århus: Philosophica.
- Wæver, Ole. 1992. *Introduktion til Studiet af International Politik*, København: Forlaget Politiske Studier, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet.

